

HET WOORD VAN DE WEEK

20e jaargang nr. 50

10 dec. 1967

Orgaan van DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 7,50 per jaar
Overige landen f 10,— per jaar
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

Wat betekent voor mij het humanisme ?

Waarom. . . .

. . . . noem ik me humanist?

Dat is beslist

iemand die de dogmatische trein heeft gemist.

Men zei: „O hee,

rijdt U mee?”

Maar ik zit niet zo graag in een overvolle benauwde coupé.

Men zei toen ielig

heel zacht: „Schlemielig!”

Een ander had echt meelij met zijn goed gemeend: „Wat zielig!”

In die coupé zitten zij die 't weten;

alleen één ding dat ze vergeten:

dat ze mij aan hún alwetendheid niet moeten meten!

Zij weten hoe laat de trein vertrekt;

zij kennen bij voorbaat het hele traject;

maar ik kijk nog veel liever naar wat zich buiten de rails uitstrekt.

Ze weten alles zoals 't in 't spoorboekje staat,

hoe laat en waarheen de trein wel gaat,

maar ik vind zo dat alleen die wetenschap je uitzicht slechts schaadt.

Liever geen reis die bij voorbaat kant en klaar is,

geen spoorboekje in mijn inventaris;

maar zélf op zoek naar wat mogelijk de moeite waard en waar is!

Zonder enig bezwaar;

't spoorboekje is waar;

alleen niet voor de lopenden of de fietsers. Vergeet dat maar!

Ik heb me vergist

(dat is beslist):

ik heb de dogmatische trein niet toevallig, maar met opzet gemist.

G. J. DEN BESTEN

personalia

Geboren 1938 te Soest. Bezocht in Amsterdam een Hervormde lagere school en het Hervormd Lyceum (h.b.s.-kant) en de Gemeentelijke Kweekschool. Behaalde te Arnhem de hoofd-akte op de Rijkskweekschool. Was na de militaire dienst werkzaam bij het onderwijs. Aanvankelijk het lager onderwijs, tegenwoordig het nijverheidsonderwijs voor meisjes. Thans bezig voor het doctoraal pedagogiek aan de Katholieke universiteit in Nijmegen met bij-

vakken: theologie (bij Prof. Schillebeeckx) en humanistiek (bij Prof. Van Praag in Leiden). Veel belangstelling voor humanistisch vormings- onderwijs en geestelijke verzorging. Bestuurs- lid van de Gemeenschap Arnhem. Verder veel belangstelling voor vergelijkende levensbe- schouwingswetenschap (als U begrijpt wat daar- mee naar analogie van „vergelijkende godsdienst- wetenschap” bedoeld wordt). Meer profane lief- hebberijen: munten verzamelen, fotografie en filmen.

Te vroeg voor Kerst, te laat voor Sint

Aan de etalages kunnen wij het 't beste zien: als Sinterklaas gaat verdwijnen, zal de Kerstman verschijnen. Voor de etaleurs immers betekenen deze dagen het verplichte werken met oude motieven en meestal komt het er op neer, dat er na de vijfde december wat met kunst-sneeuw wordt gestrooid, men zet zo hier en daar een sparretje neer, daar komen dan nog wat takjes hulst, rood lint en kaarsjes bij en klaar is kees, de commerciële bal kan weer verder rollen. Op naar de volgende ronde! Wel dient er een duidelijk verschil in aanpak en sfeer in acht te worden genomen: het feest van Sinterklaas houden we voornamelijk „leuk”, dat van Kerstmis alleen maar „mooi”.

Ook mag het geven van cadeaux op vijf december openlijk worden aangemoedigd, maar het uitreiken van een enkel geschenk rond de Kerstboom moet een stijlvol gebaar zijn. De meeste zaken propageren daarom voor de Kerst het nuttige geschenk, als een kledingstuk, iets in de huishouding voor Moeder, een boek of iets blijvends van goud. Terwijl naar aanleiding van de vijfde december het accent best gelegd mag worden op speelgoed en luxe-artikelen. Natuurlijk betekent het feest van Kerst meer aanloop voor de levensmiddelenzaken, met het oog op het eten dat er met al die vrije dagen ter tafel komen moet, winkels die er rond Sinterklaas meestal wat bekaaid afkomen. En zo kan dan een ieder eerlijk zijn deel krijgen in de race om de geschenken voor de decembermaand.

Nu is het heel gemakkelijk en eigenlijk een beetje goedkoop om over dit alles alleen maar badinerend te spreken.

Dat er een diepgeworteld menselijk gevoel van goed-te-willen-doen aan ten grondslag moet liggen, plus tradities die de eeuwen hebben doorstaan, wordt toch wel duidelijk, als men ziet, hoe elk jaar weer, de mensheid zich voorbereiden wil op het vieren van de feestelijke decemberdagen.

Er wordt gezegd, dat reeds de oude Romeinen de gewoonte hadden elkaar rond de jaarwisseling kleine geschenken te geven, een gebruik dat overigens in Frankrijk, naast het Fête de Noël, nog in ere wordt gehouden.

Het is ook allerm minst zo maar een plaatselijk gebruik, nee, over de hele wereld blijkt die behoefte te bestaan, elkaar na een jaar van zorgen en mekander het levens soms zuur te hebben gemaakt, iets te geven; een gebaar dat het kwaad dan wel niet ongedaan, maar toch wat minder zwaar moet maken.

Alle kleur en fleur van de decemberfeesten, het rood en vooral het groen, dat zullen wij wel overgehouden hebben van b.v. oud-Germaanse midwinterfeesten, die de primitief levende mens de waarborg moesten verschaffen, dat eens de zon weer volop schijnen zou en de bomen weer bladeren gingen dragen.

Verbonden is dit alles misschien ook met het menselijk verlangen naar vrede en rust, de behoefte om te weten, dat wat er ook gebeure en nog komen moet, het eens goed worden zal met deze wereld. En zo zijn het dan de tradities en de beloften, de hoopvolle gedachten, onze goede wil en de symbolen, die telkens weer de moede decemberdagen vullen. Een moeheid, die in onze streken nog geaccentueerd wordt door het triestmakende weer met zijn

mist en druilerige regen en veel te weinig zon, de donkere ochtenden en de korte dagen. Misschien willen we er daarom ook allemaal zo intens graag aan meedoen, aan die feestelijkheden in december.

Want is het eigenlijk, op zijn zachtst gezegd, niet grappig om te beleven hoe niet-Katholiken en niet-Christenen, vol overgave meebouwen aan de instandhouding van een bisschopsverering? Al hebben we er voor het gemak ook maar Sinterklaas van gemaakt, zijn naam is en blijft Sint Nicolaas en al eeuwen geleden werd hij door zijn kerk heilig verklaard, deze goede heer. Zo is het ook mede door onze schuld, een schuld die gunstig afsteekt bij andere fouten uit ons koloniale verleden, dat de Sint in Suriname en op de Nederlandse Antillen al even enthousiast over de daken rijdt als hier bij ons. En dat er dezelfde liedjes worden gezongen, ondanks het gebrek aan schoorstenen. In de Engels sprekende landen, als de Verenigde Staten, Canada en het Verenigd Koninkrijk en via dit laatste in die gebieden, waar de Engelsen eens de scepter zwaaiden, heeft men de Sinterklaasfiguur ingelijfd bij het Kerstfeest en treedt daar de Kerstman op als de vriend van kinderen en van grote mensen. En daarmee komen we dan op de eigenaardige behoefte die klaarblijkelijk bestaat onze goede daden en gaven op het conto te willen schuiven van één persoon, één voor allen. Waarom toch die ene — altijd wat neutrale — figuur, die cadeautjes geeft en niet dat directe persoonlijke gebaar zoals bijvoorbeeld bij verjaardagen het geval is?

In december verschuilt de gever zich achter de wijde mantel van Sinterklaas of die van Santa Claus. Schamen we ons wellicht een beetje voor zoveel goedheid en aardigheden opeens, terwijl daar een jaar van moeilijkheden aan vooraf ging? Hoe het ook zij, de gelovige trekt zich niets aan van verwevenheden met oude heidense gebruiken, Protestantse, Joodse en Humanistische kindertjes „geloven” heilig in de goede Bisschop uit Spanje (waar hij in werkelijkheid helemaal niet vandaan komt, maar dat terzijde) en wat de laatsten betreft, die zien we straks óók rond de Kerstboom geschaard. We horen hen er de oude Kerstliedjes zingen, van Jozef, Maria en het kind; goed, we hebben er misschien wat moeite mee, maar de meesten van ons doen mee. Is dat water doen in de wijn? Ach kom, een ieder verschuilt zich deze dagen, op vijf december achter Sinterklaas en op 25 december hangen we onze emoties met de versierselen in de boom. Zo beleeft een ieder op zijn wijze een stille nacht, een heilige nacht. Goed. Mooi.

Maar, als je er echt over nadenkt, is het dan ook eigenlijk wel zo'n grote kunst, om twee dagen per jaar je edele gevoelens wat uit te dragen?

Nou, wie de mopperende huisvaders en huismoeders hoorde, die door de winkels draafden op zoek naar net dat karretje voor kleine Jan, precies die pop voor Loes en wat moet Oma dit jaar hebben en doen we nog wat aan de Jansen's, ze dachten tenslotte verleden jaar ook niet om ons... Wie de vermoede winkeliers zag, die nauwelijks tijd hadden aan het eigen Sinterklaasfeest te denken, of de onderwijzeressen sprak van kleuterscholen en lagere

klassen, waar rond 1 december luid en duidelijk de onrust in de kinderzieltjes zich openbaarde, wel, die twijfelt wel eens wat aan al die nobelheid van onze goede bedoelingen. Die krijgt al gauw het gevoel van: het moet nu eenmaal, dus bijten ze maar door. Maar... staat eenmaal de mand met pakjes in de kamer, of branden straks de kaarsen in de boom, dan schiet het gemoed al snel weer vol met betere gedachten, dan is er plaats voor de voldoening, voor het bevredigende van „iets goeds” te hebben gedaan.

Twee dagen per jaar en dan nog alleen in de decembermaand, staan we blijkbaar voor niets als het er om gaat iets voor een ander te doen. Dat komt ook zo duidelijk tot uitdrukking in de kaartenstroom, die langzaam aan de brievenbussen vullen gaat. Kaarten van mensen, die u in jaren niet zag, die via de uitvoeriger vorm van een brief, nooit één levensteken stuurden; kaarten ook aan mensen, die u noch via de P, noch via de beide T's van onze PTT enig bericht zond. Een verre nicht in een bejaardenhuis, oom Louis in Californië, wiens verjaardag u vergat... Nou goed, die krijgt dan een met de hand geschreven groet er bij op de kaart en da's dan weer dat. Toch kan er iets roerends zijn aan al de kaarten, die straks aan een waslijn door de kamer hangen. Het roerende van: „ach, die heeft nog om ons gedacht” en „kijk, met Jan in Australië” gaat het zeker nu ook goed...

Wat mezelf betreft is er bijvoorbeeld dit: ik ben pas tevreden als de kaart uit Amerika komt van iemand, die ik jaren geleden in Mexico ontmoette en we zeiden toen: „nu blijft er alleen nog de kaart met Kerst...” Dat bleef ook zo, elk jaar weer. Elk ander gebaar zou of iets geforceerds hebben gehad of allang opgehouden hebben te bestaan. Maar mensen afschepen met Kerstkaarten, aan wie we in de loop van het jaar best eens wat aandacht hadden kunnen besteden, dat is niet zo fijn! Als we hen met een kaart bedenken, hebben we meteen maar het standaardexcuus klaar. „Geen tijd”, juist, hoe raadt u het zo?

Hierover pratend komt me het woord: „vereenzaming” in de gedachten, een woord dat in onze samenleving zo langzamerhand een loodzware klank gekregen heeft. Een woord waarmee straks in Kerst- en Nieuwjaarstoespraken geschermd zal worden, dat gebruikt zal worden in radiospeeches, in preken in de kerken, in artikelen in de kranten en dat — u merkt het — ook ons zondagswoord binnendringt.

Vol als we zijn met goede voornemens in deze tijd van het jaar, met schuldgevoelens vervuld als we die Kerst- en Nieuwjaarsskaarten schrijven, voelt menigeen de neiging in zich opkomen, op de feestdagen in december gasten uit te nodigen, mensen van wie men haast wel zeker weet dat zij zo'n vijfde december, de dagen van Kerst of met Oud en Nieuw alleen zullen zijn. „Juist diè dagen alleen”, zegt u dan. Zij zijn praktisch de overige 360 dagen ook alleen, maar het klemmt naar uw gevoel in die wat sentimenteel geladen decembermaand des te meer.

En dan wordt er spontaan gebeld of geschreven, men bereidt zichzelf en de huisgenoten er al helemaal op voor: „als jullie maar weten, dat tante Fie (of neef Koos) of om wie het ook gaat) er bij is op ons feest!” En zonder dat u het zich helemaal bewust bent, is er iets agressiefs in uw toon, zo van: „en pas op, als jullie bezwaren maakt.” Meestal komen die bezwaren prompt: de kinderen reageren met te zeggen: „moet dat nou echt? Moet dat juist nu?

Maar waarom?”

Vaak wordt de kinderen dan verweten, dat ze egoïstisch zijn, alleen maar denken aan het eigen plezier. „Als jullie straks maar mooie dingen krijgen, hè, maar dat zo'n mens daar helemaal alleen zit, daar bekommer je je niet om!” En men vindt zich, extra en ten onrechte, op. Want die kinderen hebben gelijk. Er zijn 360 dagen per jaar dat u tante Fie of neef Koos had kunnen vragen, maar dan was er nooit tijd en eerlijk gezegd, toen dacht u ook niet zo aan hen, om hen. Het zijn de decembergevoelens die aan uw geweten knagen en die maken dat menigeen, op deze bij uitstek zo huiselijke feesten, met alle geweld gasten gaan vragen. Mensen die de kinderen vaak nagenoeg onbekend zijn, tegen wie ze dan gewild vriendelijk en attent moeten zijn, voor wie ze cadeautjes en surprises moeten gaan maken... En als moeten er bij komt, is het met de spontaniteit gedaan. Naar mijn gevoel kan men door het doen van dit soort gebaren ongewild heel grote fouten maken. Ten opzichte van het eigen gezin en... ten opzichte van hen, die men uitnodigt. Voor kinderen telt de beslotenheid van het gezin zeer zwaar, zeker voor kleine kinderen, de decemberfeesten zijn voor hen vol van vreugden die zich concentreren rond het gezin. Als ze klein zijn, het samen met de ouders beleven van het Sinterklaasfeest, als ze groter zijn het samen lachen om gedichten en cadeautjes, die helemaal terugslaan op de kleine kring van het gezin. Daar horen geen „buitenstaanders” bij. Als men de kinderen daar toch toe dwingt, bederft men een deel van hun plezier. En dat niet alleen. De gast, juist de wat vereenzaamde figuur, is zeer gevoelig voor sfeer en stemmingen en zal het gedwongen karakter, dat een huiselijk feest op deze manier krijgen kan, als kwetsend ondergaan. Hij voelt zich te veel en zou het liefst heel hard wegllopen. Het kan ook nog anders gaan. Op de spontaan gedane uitnodiging wordt negatief gereageerd. De gast, zo vol goede bedoelingen uitgenodigd, antwoordt met: ik kom liever niet.

En daar is menigeen dan verbolgen over. Nu wilde u een keertje goed doen en men weerhoudt u er van! „Tante Fie zal zo eenzaam dan ook wel niet zijn, nou dan komt ze niet, het is ook nooit goed wat je doet...”

O ja, tante Fie is wel eenzaam, ze is zelfs zo verschrikkelijk eenzaam dat ze de confrontatie met een echt gezin, met een goed huiselijk leven, niet aandurft, omdat het haar zo intens verdrietig stemmen zal, omdat ze zich meer dan anders haar eenzaamheid bewust zal zijn. Misschien ook omdat ze weet: op zulke dagen behoor ik niet te komen. Ze is er in de dubbele betekenis van de uitdrukking „niet op haar plaats”. Daarom komt tante Fie niet.

Daarom hebben de kinderen gelijk als ze uitroepen: „maar kan ze niet op een andere dag komen?”

Ik geloof, dat wij juist in deze decembermaanden, heel goed moeten oppassen met onze brave bedoelingen en wel moeten overwegen of wij met goedgemeende plannen niemand kwetsen, die we nu net helemaal geen pijn hadden willen doen!

Er zijn nog zoveel dagen in het jaar om „lief” te zijn voor mekaar? Zouden we niet kunnen proberen niet alleen tot vakantiespreiding maar ook tot een goede-bedoelingen-spreiding te komen en onze brave gedachten voor mekaar niet op te potten tot de feestdagen van december?

D. ROETHOF-ENSING

De wil, die op zichzelf beschouwd zonder kennis is en niet anders dan een blinde onophoudelijke drang, gelijk wij hem in de anorganische en vegetatieve natuur en in het gegetatieve deel van ons eigen leven zien verschijnen, verkrijgt door de aan hem toegevoegde, tot zijn dienst ontwikkelde wereld der voorstelling de kennis van al datgene dat door hem gewild wordt, hetgeen niets anders is dan deze wereld of het leven, juist zoals het bestaat. Wij noemen daarom deze verschijningswereld zijn spiegel, zijn objectiviteit. Daar nu datgene, wat de wil wil, altijd weer het leven is, juist omdat dit niets anders is dan uitdrukking van de wil in de voorstelling, zo kunnen wij in plaats van „wil” evengoed zeggen: de wil tot leven. Waar wil is, daar is ook leven en wereld. Voor de wil tot leven is het leven verzekerd, en zolang wij door de wil tot leven vervuld zijn, behoeven wij voor ons bestaan niet bezorgd te wezen, zelfs niet voor de gedachte aan de dood. Wel zien we het individu ontstaan en vergaan, maar het individu is slechts verschijning en bestaat alleen voor de kennis, bevangen als deze is in de stelling van de toereikende grond. Uit het oogpunt hiervan ontvangt het individu zijn leven als een geschenk, uit het niets tevoorschijn komend, terwijl het door de dood het geschenk weer verliest en in het niets terugkeert. Maar wanneer wij het leven filosofisch, d.w.z. naar zijn idee beschouwen, komen we tot de konklusie dat noch de wil, die het wezen van de verschijnselen is, noch het subjeet van de kennis, toeschouwer tot de verschijnselen, door geboorte en dood hoe dan ook worden aangedaan. Geboorte en dood behoren slechts tot de verschijning, d.i. tot het leven, en hiervoor is het onvermijdelijk zich in individuen te vertonen die ontstaan en vergaan bij wijze van vluchtige gestalten. Geboorte en dood behoren tot het leven en houden elkaar in evenwicht als polen der totale levensverschijning. De meest wijze van alle mythologieën, de Indische, beeldt dit uit in de gedaante van God Sjiwa, die vernietiging en dood symboliseert, tegelijk met een halssnoer van doodskoppen, en de lingam, het symbool van de verwekking, heeft, waarmee is aangeduid dat geboorte en door korrelaten zijn die elkaar wederzijds neutraliseren en opheffen. Dezelfde gezindheid bewoog de Grieken en Romeinen om de kostbare sarkofagen te versieren met tafereelen van feesten, dansen, bruiloften, jachten, dierkampen, bacchanaliën, voorstellingen van een geweldige levensdrang. Het doel was blijkbaar bij de dood van een geliefd individu, met de grootste nadruk naar het onsterfelijke leven van de natuur heen te wijzen en aan te geven, zonder abstrakte wetenschap, dat de gehele natuur verschijning en vervulling is van de wil tot leven. De vorm van deze verschijning is tijd, ruimte en kausaliteit, en door middel van deze de individuatie die meebrengt dat individuen ontstaan en vergaan, wat echter de

wil tot leven even weinig aangaat als dat de dood van een enkel individu het geheel der natuur even weinig raakt. Want de natuur is het alleen om de soort te doen; op het behoud van de soort dringt ze aan met alle ernst, terwijl ze daarvoor met verkwistende wijze zorg draagt door wonderbaarlijke overmaat aan kiemen en door de grote macht van de bevruchtingsdrift. Het individu kan daarentegen voor haar geen waarde hebben, daar oneindige tijd en oneindige ruimte en daarbinnen een oneindig getal van mogelijke individuen haar gebied vormen, zodat zij steeds bereid is individuen op te offeren. Heel naief spreekt hiermee de natuur zelf de grote waarheid uit, dat slechts de ideeën en niet de individuen in de ware zin het begrip realiteit bezitten, d.i. een volkomen objectivering zijn van de wil. Dat verwekking en dood als tot het leven behorend zijn te beschouwen en als wezenlijk voor de daarin verschijnende levenswil blijkt daaruit, dat deze zich voordoen als niet anders dan een hogere potentiëring van datgene waaruit het hele leven bestaat. Dit is immers geheel en al niets anders dan een voortdurende wisseling van materie bij onveranderlijke vastheid van vorm; en dit juist is de vergankelijkheid van individuen bij de onvergankelijkheid van de soort. De voortdurende voeding en herbouw verschilt slechts in graad van de verwekking en de voortdurende stofafscheiding slechts in graad van de dood. Het voedingsproces is een voortdurend verwekken, het verwekkingsproces een hogere potentie van de voeding; de wel lust bij de verwekking is de hoger gepotentieerde behaaglijkheid van het levensgevoel. Anderzijds is het geregeld uitademen en de uitscheiding van stoffen hetzelfde dat in hoger potentie de dood, het tegendeel van de verwekking is. Zoals wij nu hierbij tevreden zijn de vorm te behouden zonder de afgeworpen materie te betreuren, zo hebben wij ons ook te gedragen, wanneer in de dood hetzelfde over de hele linie plaats vindt. Zoals wij in het ene onverschillig zijn, laat ons voor het andere niet terugschrikken.

(uit: De wereld als wil en voorstelling
vert. K. S. L.)

Verkrijgbaar bij het Humanistisch Verbond door storting of overschrijving op giro-rekening 30 49 60, de brochure

Arthur Schopenhauer

Prijs f 3,25.

Van week tot week

Radio (Hilv. I)

maandag 17 december 9.45—10.00 uur: B. W. Schaper: „Politiek als menselijk bedrijf”

maandag 24 december 9.45—10.00 uur: Libbe van der Wal: „Wat zegt een humanist ervan”

maandag 31 december 9.45—10.00 uur: S. L. Mansholt: „10 jaar E.E.G.”